

Tge ans maina 2010?

Vuschs scepticas da Losanna

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ Il «foss da la rösti» è puspè qua. **Il 29 da november han ils chantuns da Geneva, Neuchâtel e Vad, sco era la citad da Friburg, ditg «na» al scumond d'eriger minarets. Quai è ina sfida per «l'enclieg tranter cuminanzas linguistics» promovì da l'art. 70 da la constituziun federala. Tge manegian Romandas e Romands?** In manual tudestg da 1996 davart las minoritads linguistics da l'Europa centrala scriva en il chapitel davart «die Westschweiz» ch'ìls politichers sa basian sin l'idea «ch'ìl pli segir per evitar conflicts da linguatg saja da reducir il pli pussaivel ils contacts da linguatg». Quai daud'ins oz darar; las novas generaziuns romandas, conscientas da sasezzas, fan part activamain da las discussiuns sin stgalim federal. Economicamain vai sin las rivs dal Lai de Geneva uschè bain sco en la regiun turitgaisa; ils dus chantuns da Vad e Geneva han gist firmà ina cunvegna che mira a rinforzar la capaciad da la viafier Losanna-Nyon-Genève. Il magazin emnil «L'Hebdo» (Losanna) ha publitgà, ils 23 da december, in numer spezial da format grond entitulà: «Découvrez 2010». La colur dal frontispizi fa endament «La vie en rose», in hit chantà avant sessanta onns da la nunemblidavla Edith Gassion «Piaf» (1915–1963). Schefredactur Alain Jeannet commentescha: «Las vendas da noss magazin en ils kioscs èn s'augmentadas cun 15% en ils davos dudesch mais; quai cumprova ch'el correspunda ad in basegn autentic» (p. 3). Quai fiss segir in motiv da far endament la poesia da Peider Lansel (1863–1943): «Pazienza porta rösas» (tenor Schiller). Ma las 106 paginas dal carnet fan in'impresiuon pli maschadada. Rir pon ins pir tar la davosa lingua.

La Svizra amez l'Europa

Jeannet garnescha l'editorial cun in gieu da plets. Il franzos ha copià da l'anglais las expressiuns «col blanc» («culier alv»), pia tgi che lavura cun il tgau) e «col bleu» («culier blau»), pia tgi che fa lavurs manualas). Jeannet giavischia gliued che stgaffeschia tecnicis pli ecologicis, pia «cols verts» u «culiers verds». Ma el s'interrompa dalunga: «Col vert» sforza da surrir perquai ch'ì vegn endament in sgol d'andas»; il pled franzos «colvert» munta numnadamain «anda selvadia». Chantal Tauxe, schefredactura adjuncta, exprima in grond giavisch a la fin da sia «cronica» (p. 20): «Nus stuain ans persvader fermamain ch'ìl scheni svizzer na svaneschia betg en l'Europa, mabain la dat ina forza motorica bainvissa». L'autura manegia che quai fiss la premissa per lura «discurrer da l'Uniun europeica (UE) senza la calumniar e senza l'idealisar. Lez club da nazius ha gia persvas l'entir continent da ses niz per promover pasch e prosperitad (...). Tge sa midass sche nus giessan a Strassburg empè da Berna per elavurar determinadas leshas, a Bruxelles empè da Turitg per defender noss interess economics, sche nus stuessan cumportar la maioritad dals Europeans empè da quella dals Alemans?» Tals puntgs da vista èn derasads en Romandia: Ins duaja en mintga cas far in viadi ord chasa per cuntanscher in stgalim pli aut; perquai na sa midass blier sch'ìl viadi fiss in pau pli lung. «Ils chantuns, confruntads directamain cun las legislaziuns europeicas che derivan da las cunvegns cun l'UE, sa mussan pli pragmatics [che las partidas] (...). Lur suveranità vegn rusignada da cuntin; ad els èsi tuttina sche da Berna u da Bruxelles, i sto mo esser cler. La regenza da Lucerna ha pretais in'evaluaziun nova da l'adesiun a l'UE; per l'entschatta da 2010 spetg'ins ina posiziun da la conferenza da las regenzas chantunals.» Era per l'entschatta da 2010 duai cuss. fed. Micheline Calmy-Rey preschentar in

Il 29 da november han ils chantuns da Geneva, Neuchâtel e Vad, sco era la citad da Friburg, ditg «na» al scumond d'eriger minarets.

studi cumparativ da la via bilaterala e da l'adesiun «per pinar la debatta parlamentara». Ins astga pia spetgar in onn interessant.

Nua van las finanzas?

In numer spezial da «L'Hebdo» na fiss betg cumplet senza il star dals schurnalists romands. Jacques Pilet ha entitulà sia contribuziun: «Tous les dangers et toutes les chances» (p. 32). L'emprim legn, quel che dat en egl, pertutga la crisa economica: «I na vegn nagina regulaziun internaziunala efficazia. In'operaziun gigantesca ha privatissà ils benefizis e socialissà las perditas. Uss astgan ils creaders da la finanza s'enritgir vinavant, traschond l'uscheditga economia reala. Sch'ì na mida nagut dal 2010, lura vegn puspè ina catastrofa. Dentant han ils stadi uschè blers debits ch'ì na savessan pli spender [las bancas]. Bliers pajais relevants, ma cunzunt ils Stadiis unids sa chattan a l'ur dal bancrut (...). L'augment da valur da l'aur mussa che blers na sa fidan pli dal sistem chapitalistic globalissà (...). I n'è tuttina betg segir che las duas grondas bancas svizras sajan vairamain salvadas (...). Da l'autra vart è l'economia svizra fetg sauna, dano en il sector finanziar.»

Svilups politics malsegirs

Pilet deditgescha a la politica la segunda mesadad da sia contribuziun. El releva «tut las flaviezzas da la pussanza federala, (...) ina democrazia directa manada en errur, politichers (...) che perdan la survista e na san betg avrir vias novas (...). Ins n'astga dentant betg excluder ch'ìl squitsch dal svilup mainia a vieutas decisivas e che vuschs stimulantis sa fetschian udir (...). La prova decisiva vegn cun la dumonda da las relaziuns cun l'UE. Il sistem da cunvegns bilaterals vegn uschè cumplitgà ch'ìns na sa simplamain betg pli zuppar quai. Questa intschertezza donnegia l'economia a pli lunga vista.» L'autur commentescha lura las consequenzas dal patg da Lisboa e l'elecziun da Herman Van Rompuy e Catherine Ashton: «Ins vegn svelat ad enconuscher lur forza u flaviezza.» Lura ils conflicts da l'Orient: «Ils ristgs da quel da l'Afganistan èn evidents, ma sias vistas n'èn betg cleras. Quai vala er areguard l'Irac: El resta in protectorat american, ina fuaina da fanatissemis religios, dentant er ina reserva empermettenta d'ielì. En in auter punct sensibel pudess 2010 manar in desaster u ina speranza: Israel, Palestina, Libanon, Iran. Bannir la populaziun araba dal Gerusalem da l'ost, stenschentar la strivla da Gasa, parcellar la Cisjordania senza fin, tut quai n'è anc

betg avunda per ils tips senza scrupels da la regenza israeliana. Ins enconuscha lur brama da culpir l'Iran e forsa puspè la Hizbollah en Libanon (...). Sch'ìns riva adaquella, lura trembla l'entira regiun ed anc dapli. Nun ch'ìns entschaviva finalmain a tractar cun Teheran, nua che la gritta cunter la dictatura crescha da cuntin.» Era l'Orient sto spetgar in 2010 plain tensiun.

L'onn da l'Africa

Il mund germanofon s'interessa pauc per l'Africa, schebain ch'ìl president tudestg Horst Köhler fa adina puspè attent a quest continent. Il franzos perencunter è l'unic linguatg cuminaivel da la Svizra e l'Africa; quai vegn palai il 26 da settember a Montreux/VD tar l'inscunter suprem da la francofonia. Il colonialissem beltg e cunzunt franzos ha implantà lez linguatg, naschi en la Gallia celtica, fin sut la cruscha dal sid. La Frantscha ha decis da festivar 2010 sco «onn da l'Africa» per commemorar la naschientscha da quattordesch stadiis francofons independents, tranter l'Ocean ind (Madagascar, 20 milliuns olmas) ed il «Cap blanc» a la riva da l'Ocean atlantic (Mauretania, 3 milliuns olmas). Ma «L'Hebdo» «sa dumonda tge ch'ìns possia insumma festivar» en l'Africa francofona (Michel Beuret, p. 26). En il Congo-Kinshasa (passa 62 milliuns olmas) per exempel cumbatta l'armada bandas rebellas cun l'agid da 17 000 chaplinas blauas. L'autur è tuttina persvas che 2010 vegnia propi «in onn african» (p. 29), ma quai grazia als pajais da linguatg anglais, numnadamain l'Africa dal sid (48 milliuns olmas) cun las maestrans mundialis da ballapè dals 11 da zercladur als 11 da fanadur, plinavant era la Liberia (strusch 4 milliuns olmas) cun presidenta Ellen Johnson-Sirleaf, la prima scheffa da stadi africana. Areguard l'entir continent spetg'ins per 2009 ina creschientscha economica da 2,8%. Deplorablamain vegn la Libia a fatschentar vinavant noss pajais, ma pres. fed. Doris Leuthard na vul betg intervegnir en questa dumonda, suenter la prestaziun da Hans-Rudolf Merz che Michel Guillaume e Julie Zaugg numnan «pitoyable» («lamentabla», p. 14).

Economia ed elecziuns

Ins sto leger attentament il numer spezial da «L'Hebdo» per scuvrir quai che Chantal Tauxe numna «il scheni svizzer» (p. 20). Ma lez datti vairamain, e quai en la chemia ed il sector da la farmacia. Yves Steiner e Philippe Le Bé rapportan da «6% da creschientscha en il sector chemic a Geneva dal 2010 tenor la Banca

chantunala (...). La regiun basilausa è quella che la recessiun ha pertutgà il pli pauc (...). Lez sector duai crescher da 2% l'onn 2010. A Geneva (Givaudan, Firmenich, Merck Sereno) ed en general en la Svizra romanda duain la chemia e farmaceutica esser il motor dal restabiliment economic» (p. 70). Areguard il turissem svizzer perencunter prevesan ils auturs ina sminuziun da 3,7% per 2010 ed ina creschientscha pir per 2011. Anc mender duai ir per la construcziun ed il commerzi en detagl. Cun las bancas perencunter na vai uschè mal. Gist en quest context duain las chombras examinar en mars l'iniziativa da l'impresari pitschen Thomas Minder «cunter las remuneraziuns surfatgas» (p. 25); las debattas pudainsa spetgar cun tensiun. Gia il 17 da schaner elegia il suveran da Neuchâtel il successur da cuss. fed. Didier Burkhalter en il cussegl dals stadiis. Las elecziuns suandantas han lieu il 28 da mars en il chantun Berna, il segund areguard la populaziun (bunamain 1 milliun); ins vegn lur a savair dapli davart la forza da la pbd.

E l'America latina?

Globalmain blier pli impurtanta è dentant l'elecziun brasiliana dals 3 d'october. Il pajais da bunamain 200 milliuns olmas elegia la persuna che duai succeder a president Luiz Inácio Lula da Silva, il politicher il pli popular da l'entira America latina suenter presidenta Michelle Bachelet Jeria (Chile). Cun la Brasilia, commembra per 2010 e 2011 dal cussegl da segirezza, vai relativamain meglier che dal 2001, cur ch'ìl schef sindacalist è vegnì elegì l'emprima giada. Tgi vegn a pinar las maestrans mundialis da ballapè per 2014? L'America latina è in continent cun avegnir; tgi sa sch'ìl proxim papa na vegn da là? Entant sa il public romand rir – finalmain! – legend il davos paragraf dal carnet spezial da «L'Hebdo», ina lingia da comics firmada da «mix & remix». Tge prevesa per 2010 il caricaturist chasaun dal magazin? «Ils pajais europeics van en malura in suenter l'auter. Il caos regia. Ils minarets cuarclan il planet; en l'entir mund resuna il clom tar l'uraziun: 'Allah acbar!' Onns d'activitad intensiva mainan ad in tal stgudament climatic ch'ìl sulegl schloppe. Ma la Svizra per cletg, grazia a la pps, è restada a l'ur da tut quai; ella viva entant in temp da prosperitad e ventura absolutas [sut la devisa]: 'Amur, lavur, daners'».

* Gottfried Kolde ed Anton Näf en: Robert Hinderling e Ludwig M. Eichinger (ed.). *Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten*. Tübingen (Günter Narr, ISBN 3-8233-5255-5) 1996, p. 410.